

ПОВАГА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (НА ПРИКЛАДІ ТУРЕЧЧИНИ)

RESPECT FOR EUROPEAN VALUES AS A PREREQUISITE FOR ADMISSION TO THE EUROPEAN UNION (ON THE EXAMPLE OF TURKEY)

Никонова М.Р., студентка III курсу факультет прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню досвіду Турецької Республіки в процесі європейської інтеграції через призму виконання країною політичного аспекту як одного з Копенгагенських критеріїв членства в Європейському Союзі. Перша частина дослідження полягала у з'ясуванні загальнотеоретичних питань, пов'язаних із визначенням цінностей як спільного надбання держав-членів та як обов'язкової для виконання державами-претендентами вимоги до вступу в об'єднання. Підкреслено, що Хартія ЄС, а згодом і Договір про Європейський Союз визначили основними європейськими стандартами повагу до прав людини, верховенство права та демократію. У ході аналізу політичного Копенгагенського критерію було з'ясовано, що проголошені ним вимоги відтворюють зміст статті 2 ДЄС. Аналізуються окремі роз'яснення Європейської комісії стосовно тлумачення змісту деяких аспектів політичного критерію: демократії, верховенства права, поваги до прав людини та захисту прав національних меншин. Констатується, що держава, яка обрала шлях європейської інтеграції, повинна закріплювати цінності не лише на рівні законодавчо встановлених нормативів, а й впроваджувати повагу до них у суспільства, а особливо серед політичного керівництва.

Друга частина наукової статті стосується висвітлення проблеми вступу Туреччини до Європейського Союзу. Встановлено, що європейський вектор протягом багатьох років слугував для Туреччини дороговказом. Досліджено окремі етапи становлення взаємовідносин між європейською спільнотою та Турецькою Республікою. Після отримання країною статусу кандидата на членство в державі недовгий час спостерігалось стрімке «демократичне» реформування, що було високо оцінене з боку Європейського Союзу. Проте таке ціннісне піднесення в Туреччині згодом було знівельоване придушенням протестів у парку Гезі, державним переворотом, що спричинило відхід від виконання державою політичного критерію членства та змінило такий тривалий курс європеїзації поступовим перетворенням Туреччини на авторитарну державу з встановленою «суперпрезидентською» системою управління. Відсутність політичного плюралізму, порушення принципу поділу влади, верховенства права та прав людини, неповага до прав національних меншин визначені чинниками, що зумовлюють кризу турецько-європейських відносин. Автор доходить висновку про можливість відновлення переговорного процесу між Європейським Союзом та Турецькою Республікою лише у разі повернення європейських цінностей на вищий щабель політичного курсу Туреччини.

Ключові слова: Туреччина, вступ до Європейського Союзу, цінності, політичний критерій членства.

The article is devoted to the study of the experience of the Republic of Turkey in the process of European integration through the prism of the country's fulfillment of the political aspect as one of the Copenhagen criteria for membership in the European Union. The first part of the study consisted in clarifying the general theoretical issues related to the definition of values as the common property of the member states and as a mandatory requirement for candidate states to join the association. It is emphasized that the EU Charter and later the Treaty on the European Union defined respect for human rights, the rule of law and democracy as the main European standards. During the analysis of the political Copenhagen criterion, it was found that the requirements announced by it reproduce the content of Article 2 of the TEU. Separate explanations of the European Commission regarding the interpretation of the content of some aspects of the political criterion are analyzed: democracy, the rule of law, respect for human rights and the protection of the rights of national minorities. It is noted that the state that has chosen the path of European integration must establish values not only at the level of legally established standards, but also introduce respect for them in society, and especially among the political leadership.

The second part of the scientific article concerns the coverage of the problem of Turkey's accession to the European Union. It has been established that the European vector has served as a signpost for Turkey for many years. Separate stages of the formation of relations between the European community and the Republic of Turkey have been studied. After the country received the status of a candidate for membership in the state, a rapid "democratic" reform was observed for a short time, which was highly appreciated by the European Union. However, such a rise in values in Turkey was subsequently leveled by the suppression of protests in Gezi Park, a coup d'état, which caused the state to withdraw from the fulfillment of the political criteria for membership and changed such a long course of Europeanization by the gradual transformation of Turkey into an authoritarian state with an established «super-presidential» system of governance. The lack of political pluralism, violation of the principle of separation of powers, the rule of law and human rights, disrespect for the rights of national minorities are determined by the factors causing the crisis in Turkish-European relations. The author concludes that it is possible to resume the negotiation process between the European Union and the Republic of Turkey only if European values are returned to the highest level of Turkey's political course.

Key words: Turkey, accession to the European Union, values, political criterion of membership.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. Просторове розширення Європейського Союзу не випадково пов'язується із відображенням зацікавленості держави слідуванню європейським цінностям, які виступили основоположним чинником об'єднання процесу в Європі. Однією з правових засад набуття членства в Союзі є виконання державою-заявницею політичного (ціннісного) критерію, яким встановлено вимоги щодо поваги до прав людини, верховенства права і демократії. Проте історичний досвід доводить, що з часом країни можуть відмовитися від такого вектора політичного руху.

Одним з дискусійних питань, яке є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, є досвід турецької євроінтеграції. В різний час відносини між Турецькою Республікою та ЄС аналізували Лип-

перт Б. [1], Янсе Р. [5], Марклер Т. [6], Мірен Т. [9], Чубриковою О. [12], Ковальским С. [13], Єрмаковою Г. [15], Яковюком І. [16], Варбанець П. [17] та іншими.

Цікавість окресленої тематики зумовлюється тим, що багаторічна проєвропейська політика Туреччини ще донедавна свідчила про тяжіння країни до ідеї членства в Європейському Союзі. Вищі керівні сили десятиліттями спрямовували політичний курс у бік Європи, розглядали Союз як можливість забезпечення інтересів власної безпеки та розвитку демократичного порядку [1]. Проте з часом внутрішній політичний розвиток Турецької Республіки почав породжувати сумніви щодо реформування країни у дусі демократії.

Метою статті є дослідження питання виконання Туреччиною політичного критерію членства в євроспільноті, як однієї з вимог, що ставляться до держав-претендент-

нтів на членство в Союзі. Задля досягнення поставленої мети необхідно: 1) з'ясувати окремі загальнотеоретичні аспекти набуття державами членства в Європейському Союзі; 2) проаналізувати ступінь виконання Туреччиною окремих складових Копенгагенського критерію та визначити основні причини, які стають на заваді вступу країни до ЄС.

Виклад основного матеріалу. Просторові межі Європи окреслюються не стільки її географічним розташуванням як західної частини євразійського континенту, скільки відданістю морально-етичним стандартам – цінностям, які є фундаментом сучасної європейської спільноти. Саме тому «європейська ідентичність» є однією з вимог до держав, які прагнуть вступити до Європейського Союзу.

Юридичне значення додержання європейських цінностей для набуття членства в ЄС. Вперше категорія «цінності» була нормативно закріплена у Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 року [2], що спочатку розглядалась в якості рекомендаційного акту. Набуття Хартією вищої юридичної сили нарівні з установчими договорами Європейського Союзу відбулось лише у 2009 році з набранням чинності Лісабонським договором. В преамбулі Хартії наголошується на неподільності та загальному характері цінностей, на яких ґрунтується Союз, – людській гідності, свободі, рівності та солідарності. Союз функціонує з дотриманням принципів демократії та верховенства права. Особливістю Хартії є новелізація способу викладення основних прав і свобод: розробники документу відмовились від їх традиційного розміщення з поділом на політичні, культурні, соціальні та економічні, натомість тепер вони були закріплені відповідно до системи цінностей Європейського Союзу.

В Лісабонському договорі цінності отримали своє подальше закріплення. Відтак складовими європейської ціннісної моделі виступають фундаментальні права та свободи людини, демократія, верховенство права та шанування прав людини, що знайшли своє відображення в статті 2 Договору про Європейський Союз [3]. Ці цінності є загальними для держав-членів у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю й рівністю жінок і чоловіків.

Європейський простір сформувався передусім як стабільний ціннісний регіон, в якому зосереджуються різноманітні держави, об'єднані внутрішньою єдністю основоположних морально-етичних орієнтирів. Отож, кожна країна, яка прагне стати членом Союзу має поділяти та дотримуватись європейських цінностей, які є спільним надбанням держав-членів. Стаття 49 ДЕС передбачає, що будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, та віддана їх поширенню, може подати заяву на набуття членства у Союзі. Юридичне значення цінностей також полягає в тому, що постійне та істотне порушення державою-членом відповідних цінностей може призвести до призупинення її окремих прав (стаття 7 ДЕС).

Кожною міжнародною організацією встановлюються критерії, яким повинні відповідати потенційні кандидати для набуття членства в цьому об'єднанні. ЄС не є виключенням та наголошує на необхідності дотримання Копенгагенських та Мадридських (інституційних) критеріїв як однієї з правових засад вступу до ЄС. В контексті досліджуваної теми слід зосередити увагу на розгляді політичного аспекту як одного з Копенгагенських критеріїв членства, що були ухвалені Рішенням Європейської Ради від 1993 року.

Виконання політичного критерію означає наявність у держави стабільних інституцій, що виступають гарантими демократії, верховенства права, дотримання прав людини та захисту прав національних меншин. Тобто можна констатувати, що політичний критерій член-

ства прямо корелюється з цінностями, проголошеними в статті 2 ДЕС.

Після затвердження Копенгагенських критеріїв Європейською Радою завданням Європейської комісії стало їх роз'яснення. Відтак останньою було прийнято низку висновків та рекомендацій, спрямованих на тлумачення відповідних складових політичного критерію.

Термін «демократія» був започаткований в Стародавній Греції та на відміну від автократії (влади одного) та аристократії (влади декількох) розглядався як правління більшості. Сучасне розуміння демократії зводиться до такого державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні належності влади саме народові. При цьому народ може здійснювати управління безпосередньо (інститут прямої демократії), тобто шляхом участі у виборах, референдумах, мітингах, страйках, зборах тощо, або шляхом вирішення загальнодержавних питань обраними ним представниками (інститут представницької демократії). Очевидно, що демократія на європейському рівні залежить від існування національних демократій та інтеграційних елементів цих національних демократій. Відповідно, держави, які мають за мету набуття членства в Європейському Союзі мають проголошувати в своїх Основних законах демократичні свободи, забезпечувати політичний плюралізм, свободу слова та свободу совісті. Демократія в державах-заявниках має забезпечувати ефективну участь громадян у вільних та справедливих багатопартійних виборах. Європейська комісія підкреслює, що такі вибори мають бути регулярними.

До того ж, аналіз актів комісії дещо розширює загальне розуміння демократії [4]: в державах-кандидатах громадяни повинні мати право на свободу слова з усіх політичних питань, на створення своїх політичних партій, а також в роботі державних установ обов'язково має відігравати певну роль опозиція [5]. Задля забезпечення демократизму в державі повинні функціонувати незалежні ЗМІ, а державне втручання, особливо напередодні виборів, має бути відсутнє. Окремий інтерес Європейська комісія в низці висновків виявила до положень цивільного та кримінального законодавства держав-вступників, які можуть трактуватись в деяких випадках як можливість для перешкоджання свободі ЗМІ [6].

Подальша вимога обмеження правління державних органів деталізується і в концепції верховенства права (the rule of law), що означає панування права в суспільстві. Загальне розуміння цього принципу права полягає в тому, що всі люди є рівними перед законом та тільки приписи права можуть встановлювати відповідальність за відповідні порушення. На практиці Європейська комісія при перевірці дотримання державою-кандидатом засад верховенства права з'ясує [5], чи впроваджені на законодавчому рівні механізми притягнення до відповідальності посадових осіб та державних службовців, чи перевіряються закони на конституційність конституційним судом, чи дотриманий суворий характер процесуальних законів при розслідуванні правопорушень.

Крім того, верховенство права обов'язково супроводжується незалежним та неупередженим правосуддям: уряд не повинен здійснювати вплив на прийняття судових рішень, судова влада має бути вільною від дискримінації та проявів корупції, суди та послуги юридичного характеру мають бути доступними для простих громадян. До того ж вимагається, щоб призначення суддів, оцінювання їхньої роботи здійснювалося на засадах прозорості. Комісія також ретельно стежить за виконанням державами-кандидатами стандартів, закріплених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод [5], особливо щодо забезпечення права на життя, заборони жорсткого поводження, заборони катувань та права на доступ до справедливого суду щодо підозрюваних та обвинува-

чених у вчиненні злочинів та поведження із засудженими під вартою.

Концепція верховенства права включає в себе також відкритість органів державної влади та місцевого самоврядування. Нормативно-правові акти мають бути оприлюднені, перебувати у вільному доступі, бути чіткими та перспективними, а не ретроспективними [7].

Європейська комісія неодноразово до того ж вказувала про те, що верховенство права, так само як і демократія, повинні бути не стільки закріпленими правилами або проявом функціонування державних інституцій, скільки ставленням, світоглядом тих, хто виконує відповідні державні функції [8].

На зміни в законодавствах держав-членів та держав-кандидатів щодо гарантування прав людини значно вплинула практика системи захисту прав людини, сформована ЄСПЛ. До прикладу, Німеччина, Італія, Бельгія та Греція змінили національні приписи стосовно правил тримання під вартою [9]. Відповідно, держави-заявниці повинні враховувати обов'язковість виконання рішень Європейського суду з прав людини. Такі основні цінності як людська гідність, рівність, свобода та інші не повинні жодним чином оспарюватись державою-вступницею та повинні проголошуватись в її Конституції. Стандарти захисту прав людини встановлюються Загальною декларацією прав людини 1948 р. [10] та Конвенцією про захист прав та основоположних свобод 1950 р. [11]. Законодавство держав, які мають за мету вступ до Союзу, має бути приведене у відповідність положенням цих беззаперечно важливих нормативних документів.

Крім того, однією з провідних складових політичного критерію є захист прав національних меншин. Від країн-кандидатів передусім очікується приєднання до Рамкової конвенції про захист національних меншин. Комісія пильно слідкує за тим, щоб держави-кандидати визнавали права меншин у своїх Конституціях [5]. Для них, відповідно, має бути забезпечений безперешкодний доступ до праці на засадах рівності, право на власну мову, на доступ до житла, освіти, медицини, державних послуг. Держави-кандидати обов'язково має вживати заходів, метою яких є боротьба з дискримінацією щодо меншин.

Отже, для країн, метою яких є вступ до лав Європейського Союзу, обов'язково висувається вимога закріплення принципів верховенства права, поваги до прав людини та демократії не лише в Основних законах, а й на рівні повсякденної практики у формі стабільних інститутів, що мають гарантувати відповідні цінності.

Проблеми відповідності європейським цінностям Турецької Республіки. Найбільш цікавим на думку автора цієї статті видається зосередження уваги на окремих аспектах виконання Туреччиною, як країною, стосовно вступу якої до «об'єднаної Європи» не одне десятиліття точаться бурхливі дискусії, політичного критерію як передумови членства в Європейському Союзі, а саме дотримання Туреччиною цінностей ЄС, які лягли в основу політичного Копенгагенського критерію.

Понад 60 років Туреччина спрямовує свій полюс тяжіння до європейської інтеграції. Європейські двері почали відкриватися для Туреччини ще в 1950 році в рамках приєднання країни до Ради Європи, а в 1952 році Туреччина стала повноправним членом Північноатлантичного альянсу, згодом і Організації економічного співробітництва та розвитку в 1961 році [12]. Початок становлення відносин Туреччини та Європейського Союзу пов'язується з підписанням сторонами угоди про асоціацію, більш відомої як Анкарської угоди в 1963 році. В 1987 році від Туреччини до Брюсселя надійшла заявка на повноправне членство в Європейському економічному співтоваристві, що стало передумовою подальшого поглиблення співпраці між країною та ЄС. Вже в грудні 1999 року на Гельсінській Європейській Раді Туреччина стала офіційним

кандидатом на членство в Союзі. Цим самітом було проголошено, що Туреччина може приєднатися до ЄС на основі тих же критеріїв, що й інші кандидати.

Процес євроінтеграції для Туреччини ознаменувався необхідністю зміцнення європейської позиції, що змусило державу вжити заходів задля посилення внутрішньої узгодженості з Європейським Союзом як передусім спільноти цінностей. Ще до початку процедури переговорів, яка отримала свій старт у 2005 році, Туреччина значно посилила роль демократичних засад в суспільстві, між 2001 та 2005 роками до Основного закону держави було внесено 34 поправки та схвалено вісім пакетів реформ національного законодавства.

Стрімкий початок ознаменувався такою же стрімкою стагнацією переговорного процесу в 2006 році, причиною чому став кіпрський конфлікт [13]. Анкара відмовилась визнавати Республіку Кіпр, повноправного члена Європейського Союзу, та відкривати порти та аеропорти для кіпріотів-греків. Турецький уряд утримався від виконання угоди про Митний союз 1995 року, тому як наслідок відбулось призупинення переговорів по восьми з 35 глав *acquis communautaire* [12].

Жорстоке придушення масових протестів в 2013 році в парку Гезі та використання надмірної сили поліцейським урядом змусило ЄС визнати глибокий тривожний відступ Туреччини від таких основних європейських цінностей як верховенство права та повага до прав людини.

Перемога Реджепа Тайіпа Ердогана на президентських виборах сприяла подальшому зосередженню всіх повноважень у постаті президента республіки, що явно не відповідає європейським уявленням про демократію. ЄС висловив побоювання стосовно заяви Ердогана щодо рівності жінок та чоловіків: одразу після обрання його президентом на прес-конференції ним було висловлено позицію «проти» такої рівності, він вважає її суперечною природі [14]. При цьому кілька років до цієї події Союз вважав цілком задовільною систему захисту прав жінок в Туреччині, яка хоч і мала прогалини, але все ж таки проголошувалась.

2016 рік для Туреччини ознаменувався невдалими державним переворотом, що остаточно надало президентові можливість ліквідувати будь-яку опозицію, внаслідок чого в державі відбулись широкі чистки у лавах Збройних Сил, державній службі, судовій системі, науковій спільноті. Спостерігалась нічим невинуватана атака на незалежні ЗМІ, багато журналістів були ув'язнені.

Занепокоєння з боку Європейського Союзу викликали значні обмеження прав людини, які було впроваджено внаслідок проголошення надзвичайного стану в Туреччині. Відповідно, роль правозахисних інституцій зводилась нанівець та вони більше не мали повноважень виконувати свій обов'язок. Притягнення до відповідальності значної кількості людей в подальшому спричинило порушення прав осіб, яких тримають під вартою: низка розслідувань свідчить про жорстоке поведження з ув'язненими – вони піддавались катуванням, звалтуванням та побиттю з боку державних службовців.

Подальші критичні оцінки державного устрою Туреччини з боку ЄС стосувались проведення Конституційного референдуму в 2017 році, результатами якого стало скасування посади прем'єр міністра та впровадження так званої «суперпрезидентської» системи управління на конституційному рівні, яка наділяє Президента правом керування Радою міністрів, призначення суддів та прокурорів, а також 12 із 15 членів Конституційного суду.

Представниками Європейського парламенту в 2017 році було зроблено застереження про те, що внаслідок серйозних конституційних перетворень, Туреччина більше не відповідає Копенгагенським критеріям. Впроваджені зміни суперечать висновкам Венеціанської комісії, консультативного дорадчого органу Ради Європи, а отже

такий стан демократії вже не може забезпечувати можливість членства в Союзі.

Не можна оминати ще одну безпрецедентну заяву Ердогана, яка черговий раз доводить що Європейський Союз та державна влада Туреччини рухаються в протилежних напрямках та сьогодні є більш відчуженими, ніж в будь-який інший період розвитку їхніх відносин: після перемоги на референдумі президент виступив за покарання організаторів спроби державного перевороту смертною карою, яка ще в 2004 році в Туреччині була скасована. Жан-Клод Юнкер, президент Європейської комісії у 2014–2019 роках, озвучив позицію ЄС стосовно такої риторики Президента Ердогана як таку, що в разі її ухвалення означатиме перетин «найчервонішої з усіх меж» і стане сигналом призупинення відносин між Європою та Туреччиною. Пропозиція очільника Туреччини не призвела до рішучих дій по зміні Конституції, проте продовжила закріплювати загальне уявлення щодо Туреччини як такої, яка сьогодні тяжіє до авторитаризму.

На думку багатьох дослідників, перешкодою на шляху Туреччини до ЄС є релігійний фактор [15]. Одним з проявів демократизму не випадково слід вважати право на свободу віросповідання, закріплене статтею 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У зв'язку з цим у статті 17 Договору про функціонування Європейського Союзу міститься застереження про те, що Союз поважає та не порушує національний правовий статус церков, релігійних об'єднань та громад у державах-членах. Відтак, ЄС є світським об'єднанням, яке офіційно не пов'язує себе з жодною релігією. Проте не слід забувати і про те, що ідея об'єднання Європи була наповнена переважно релігійним змістом. Церква була одним із перших і найбільш послідовних ініціаторів об'єднаної процесу в Європі, що відповідно сприяло формуванню системи спільних цінностей на засадах морально-етичного виховання людини. Доктрина об'єднання християнської Європи вже давно втратила теократичний компонент [16], проте релігійне минуле віднайшло свій прояв в установчих документах Європейського Союзу у вигляді універсальних загальнолюдських цінностей. Зараз релігійний аспект нагадує про себе під час обговорення питання поглиблення і розширення європейської інтеграції, а саме вступу Туреччини до Європейського Союзу.

Формування моделі державного управління Туреччини невинно зазнає вагомого впливу ісламського фактора. Незважаючи на те, що Туреччина є світською державою, роль релігії в основних сферах суспільного життя держави, формуванні національної свідомості та, найважливіше, встановленні морально-етичних орієнтирів – цінностей – є без перебільшення значною [17].

Мусульманська більшість Туреччини науковцями розглядається як така, що в разі інтеграції країни до Європи зможе сприяти установленню думки про те, що іслам і демократія можуть бути сумісні, і, таким чином, можуть представляти «модель» або «натхнення» для інших «ісламських» держав. Висловлюються позиції про те, що вступ Туреччини до ЄС сприяв би виходу об'єднання на схід, чим міг би запобігти та протистояти загрозам безпеки, які виходять з цього регіону: здебільшого, тероризму та незаконним міграціям. Прихильники цієї ідеї наголошують на тому, що ЄС слід розуміти як толерантне суспільство, яке черпає силу зі своєї різноманітності, проте об'єднують його спільні цінності свободи, демократії та верховенства права.

«Нехристиянська» релігія об'єктивно не може вважатися перешкодою членства в ЄС хоча б тому, що Союз навпаки сприяє свободі віросповідання. Проте окремі звички ісламського менталітету знаходять свій прояв у цінностях Туреччини, які іноді несумісні з цінностями європейського об'єднання. Також наразі неможна говорити про існування ефективних механізмів врегулювання релігійної розрізненості та переважно християнським

населенням ЄС [15]. Значною перепоною на шляху вступу до ЄС можна вважати явну гендерну дискримінацію, що в багатьох випадках розглядається як «природний стан», що впливає з деяких релігійних міркувань.

В аспекті аналізу виконання Туреччиною політичного критерію членства в ЄС доцільним буде окремо зупинитися на рівні забезпечення захисту прав національних меншин в державі, що також виступає провідною темою для обговорення в європейських колах. Найбільшою меншиною Туреччини є курди, їх загальна чисельність оцінюється в 20 мільйонів осіб. Протягом десятиліть існування курдів явно заперечувалось. Примусова асиміляція, численні репресії та насильство – всі ці політичні дії керівництва Турецької республіки, спрямовані на утиски національної самобутності, наразі залишаються предметом критики міжнародної спільноти. Прихід до влади Ердогана спричинив тимчасове покращення відносин між курдами та Туреччиною, проте невдовзі була розпочата військова операція «Джерело миру», метою якої, за словами Президента стала «боротьба з терористичною організацією «Ісламська держава» та курдськими формуваннями в районі південного кордону Туреччини». «Курдське питання» нині залишається ще одним фактором, який уповільнює процес вступу Туреччини до ЄС.

Підйоми та падіння у відносинах між Анкарою та Брюсселем в аспекті розширення Союзу свідчать про невизначеність Туреччини в контексті спрямування держави до Європи. Як наслідок, на початку переговорів спостерігалось піднесення європейських цінностей на високий рівень суспільного життя Туреччини, впровадження норм, які проголошують найвищими здобутками права людини, правовладдя та демократію. Сьогодні Туреччина не виявляє явного бажання повернутися до системи державного та суспільного устрою, зосередженої на принципах демократії, верховенства права та поваги до основних прав людини. Систематичне невиконання обов'язкових рішень ЄСПЛ (до прикладу, рішення ЄСПЛ у справі Османа Кавали проти Туреччини [18] зобов'язало турецький уряд припинити тримання Кавали під вартою, проте необхідні дії по звільненню цієї особи не були вчинені), вихід із Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції), політичний проект Президента Ердогана по створенню централізованої суперпрезидентської системи без реальних стримувань і противаг свідчить про відступ Туреччини від слідуванню двостороннім зобов'язанням. Продовження систематичних зловживань уряду, тиск на громадянське суспільство, правозахисників, адвокатів та журналістів руйнує прагнення Туреччини відновити процедуру вступу та дистанціює державу від європейських цінностей. До того ж, політичне керівництво держави значно сповільнило темпи проведення реформ, спрямованих на досягнення мети європейської інтеграції. Європарламент неодноразово висловлювався з приводу того, що стосовно таких основоположних стандартів як незалежне правосуддя, свобода зібрань, свобода вираження думок відбулося їх самознищення, все більше політичне становище держави не відповідає Копенгагенським критеріям.

Можна констатувати, що імпульс до «розморожування» переговорів явно не вбачається можливим поки керівні інституції, політичні партії, громадянське суспільство Туреччини не об'єднаються заради поштовху країни до переходу на вищий рівень демократизації та відновлення попередньої стратегії відносин з Європейським Союзом.

Висновки. Нинішня риторика політичного керівництва Турецької Республіки свідчить про те, що держава відійшла від євроінтеграційної мети, визначеної стратегічною концептуальними документами Туреччини. Досвід країни доводить, що стрімкий початок реформування не

